

Vladimír Nálevka

horké krize studené války

VYŠEHRA D

Druhá indočínská válka

Po skončení ženevské konference v létě 1954, která formálně ukončila francouzskou koloniální válku v Indočíně a potvrdila prozatímní rozdělení Vietnamu, převzala Eisenhowerova administrativa odpovědnost za bezpečnost a stabilitu jihovietnamského státu, aniž by měla sebemenší zkušenost se specifickou problematikou indočínského prostoru. Její snaha o prosazení demokratických principů občanské společnosti se nutně musela střetnout s tradiční konfuciánskou politickou kulturou, tj. s důrazem na hierarchii, autoritu a příbuzenské vazby. Již volba někdejšího císařského notábla a katolíka Ngo Dinh Diema do čela státu nebyla příliš šťastným řešením. Jeho trvale nepřátelský vztah vůči většinové buddhistické komunitě a neskrývané mocenské ambice rodinného klanu Ngo silně traumatizovaly vznikající jihovietnamské elity. Spojené státy však považovaly Diema za spolehlivou oporu svého úsilí o vybudování protikomunistické bariéry v jihovýchodní Asii a posléze do značné míry tolerovaly i jeho autoritativní režim. Na domácí i zahraniční kritické hlasy reagoval Státní department poukazem na relativně úspěšnou poválečnou rekonstrukci jihovietnamského státu.

Leitmotivem politických aktivit Hanoje bylo sjednocení země. Tato skutečnost byla opětovně zdůrazněna v usnesení III. sjezdu Vietnamské strany pracujících ze září 1960. Ho Či Min sice manévroval mezi Moskvou a Pekingem, snažil se o udržení vyváženého vlivu obou „bratrských mocností“, ale v nově zvoleném politickém byru se prosadila pročínská skupina vedená generálním tajemníkem strany Le Duanem, která se rozhodla pro vojenské řešení indočínské otázky. V prosinci 1960 bylo oznámeno založení „Národní fronty osvobození jižního Vietnamu“. Její široce koncipovaný desetibodový program, požadující běžné politické a hospodářské reformy, měl integrovat různorodé opoziční síly, které vystupovaly proti Diemovu režimu.

Souběžně s touto propagandistickou aktivitou byla v deltě Mekongu a v pobřežních provinciích zahájena partyzánská válka. Tímto rozhodnutím Hanoje byl do začínajícího konfliktu vtažen i Laos, přes jehož území probíhaly hlavní zásobovací spoje mezi severem a jihem. Pro Kennedyho vládu bylo obnovení a zajištění neutrality Laosu klíčem k bezpečnosti jižního Vietnamu. Téměř roční jednání o stažení severovietnamských sil z laoského území však byla bezvýsledná. Mezitím pokračovala koroze Diemova státního organismu, který nebyl schopen vzdorovat ozbrojené subverzi komunistů. Kennedy poslal v květnu 1961 do Saigonu sondážní misi viceprezidenta Lyndona Johnsona, jehož doporučení vyzněla ve prospěch Diemovy vlády. Také prezidentovi blízcí poradci generál Maxwell Taylor a Walt Rostow prosazovali větší míru americké angažovanosti v jižním Vietnamu. Kennedyho rozhodnutí o vyslání menšího počtu příslušníků zvláštních jednotek bylo překročením Rubikonu. Již koncem roku 1961 působilo v jižním Vietnamu 1346 amerických vojáků a jejich početní stavy neustále vzrůstaly. Tato pomoc však nebyla podmíněna reformními změnami Diemova režimu, jehož všestranná neschopnost byla v roce 1963 konfrontována s buddhistickou revoltou ve starém císařském městě Hue. Za této situace se Američané v září 1963 od Ngo Dinh Diema distancovali a orientovali se na skupinu saigonských generálů. S požehnáním CIA provedla jihovietnamská armádní špička 1. listopadu vojenský převrat, v jehož průběhu byl Diem a jeho bratr Nhu zastřeleni. Moci se ujala generálská junta.

Tři týdny po pádu Diema se John Fitzgerald Kennedy stal obětí atentátu v texaském Dallasu. „Národní fronta osvobození“ nabídla novému prezidentovi Spojených států neutralizaci jižního Vietnamu, ale byl to pouze taktický manévr, neboť v témže čase se Hanoj rozhodla vyslat přes 17. rovnoběžku další severovietnamské divize. Lyndon Johnson oprávněně obvinil komunisty z „podněcování a vedení ozbrojeného zápasu na jihu rozdělené země“.

Po pádu Diema vypracoval Pentagon k 1. únoru 1964 „Operační plán 34 A“, který stanovil scénář diverzních akcí vůči Vietnamské demokratické republice – přelety špiónážních letadel, ataky výsadkových skupin, sabotáže na dopravních komunikacích, hlídkové plavby ve vodách Tonkinského zálivu. Podle klíčové teze Walta Rostowa: „Revoluce na jihu měla být zadušena přerušením vnějších podpůrných zdrojů a dodávek.“ Síla tlaku vůči Vietnamské demokratické republice byla znásobena

po McNamarově březnové návštěvě Saigonu. Z prezidentova pověření vypracoval náměstek státního tajemníka William P. Bundy třicetidenní plán stupňované konfrontace, vrcholící v leteckém bombardování severovietnamského území. Bundy koncipoval i návrh příslušné rezoluce Kongresu, poskytující prezidentovi Spojených států mimořádné pravomoci.

V noci z 30. na 31. července 1964 patroloval v Tonkinském zálivu americký torpédoborec „Maddox“ a nad ránem byl napaden palbou severovietnamských dělových člunů. K dalšímu střetu došlo čtyři dny později a Spojené státy reagovaly masivním náletem na námořní základnu VDR u města Vinh. Dne 7. srpna 1964 schválil Kongres USA „tonkinskou rezoluci“, která poskytla L. Johnsonovi oprávnění k zahájení vojenských akcí vůči severnímu Vietnamu. („Zapletl jsem se s tou válečnou děvkou na druhém konci světa.“) O přesném průběhu obou námořních konfliktů nebyla americká veřejnost informována a zdá se, že její podpora předem připravené odvetné akci byla do značné míry zmanipulována. S odvoláním na „tonkinskou rezoluci“ nařídil prezident Johnson 7. února 1965 další rozšíření leteckého bombardování VDR a postupně povolal do jižního Vietnamu přes půl miliónu amerických vojáků. Důvodem k prezidentovu rozhodnutí byla tzv. teorie domina, tj. obava, že zvítězí-li komunismus v jedné jihoasijské zemi, nastane řetězová reakce „pádů“ dalších zemí. McNamara adresoval Bílému domu memorandum, v němž uvedl, že v případě porážky jižního Vietnamu „ovládnu komunisté patrně celou jihovýchodní Asii, na západě bude ohrožena Indie, na jihu Austrálie a Nový Zéland, na severu a východě Tchaj-wan, Korea a Japonsko“. Je nutné konstatovat, že CIA tuto chmurnou vizi nesdílela a varovala Johnsona před přílišným přeceňováním teorie domina.

Válka v Indočíně rezonovala i v Sovětském svazu. Přes neustále zdůrazňovanou solidaritu s Vietnamskou demokratickou republikou zaujala Moskva vůči novému vojenskému konfliktu zdrženlivé stanovisko. Byla si vědoma čínské angažovanosti a snažila se přesvědčit Hanoj o nosnosti politického řešení. Rozdílnost přístupů k válce vytvářela četné třecí plochy mezi oběma státy. V listopadu 1964 jednali Vietnamci s předsedou sovětské vlády Alexejem Kosyginem o jihovietnamské otázce a netajili se svou nespokojeností s dosavadním postojem Sovětského svazu. „Vytýkali jsme novému vedení, že podpora Sovětského svazu ve dnech tonkinské krize byla velmi slabá. Jsme součástí socialis-

tického tábora a útok na nás má být pokládán za úder proti socialistickému táboru jako celku.“

Sověti se také pokusili v roce 1965 zprostředkovat jednání mezi Spojenými státy a VDR, ale narazili na bariéru severovietnamského odmítání. („Nejde nám o vojenské vítězství, ale o sjednocení země.“) Otázka mírové mediace byla diskutována i na setkání vedoucích funkcionářů komunistických stran zemí sovětského bloku v druhé polovině října 1966 na kosmodromu Bajkonur. Gromyko potvrdil úmysl Američanů okamžitě zastavit nálety a stáhnout svá vojska, pokud se severní Vietnam zaváže ukončit svou vojenskou přítomnost na jihu. Ministrův závěr měl zcela věcný charakter: „1. Spojené státy hledají cesty k politickému řešení a nelze jednoznačně mluvit jen o tom, že chtějí pokračovat ve válce ve Vietnamu a stupňovat ji. 2. Ovšem bez odpovídajících kroků a nějaké odpovědi VDR nebo alespoň příslibů jednání se USA nestáhnou, přičemž ekonomicky je tato válka příliš nezátěžuje. 3. Jestliže by VDR dala najevo alespoň snahu o navázání kontaktů s USA, lze předpokládat rychlé zastavení leteckých útoků.“

Hanoj však i nadále odmítala politický dialog s Washingtonem a za její neústupnosti bylo nekompromisní stanovisko Peking. Pro Sovětský svaz a jeho východoevropské spojence se tak Indočína stala obtížným hospodářským břemenem.

Válka pokračovala a i přes masivní bombardování severního Vietnamu a nasazení amerických jednotek na jihu nedosáhly Spojené státy žádného ze svých taktických a strategických cílů. V lednu 1968 zahájil Vietkong rozsáhlou ofenzívu proti jihovietnamským městům a jeho jednotky pronikly až do Saigonu, odkud byly vytlačeny až po intenzivních bojích. Po této novoroční ofenzívě začali mnozí Američané pochybovat o smyslu indočínského konfliktu. Mezi nimi byl i někdejší jestřáb Robert McNamara, který v únoru 1968 rezignoval na křeslo ministra obrany. Prezident Johnson učinil kompromisní gesto a omezil bombardování VDR na území jižně od 20. rovnoběžky. Nicméně ve Spojených státech postupně sílilo protestní hnutí proti válce a byl to slib jejího brzkého konce, který přivedl Richarda Nixona do Bílého domu. Své představy o řešení obtížného problému vyložil v červnu 1969 na tichomořském ostrově Guamu. Tzv. Nixonova doktrína předpokládala daleko větší míru angažovanosti amerických spojenců v Asii a omezení přímého nasazení americké armády. Reálný dosah této nové koncepce nebyl příliš velký. Doktrína ztroskotala v Kambodži, kde se po pádu

Mao Ce-tung a Richard Nixon. Mao uvítal Nixona při jeho návštěvě Pekingy slovy: „Tchajwan – to je malý problém. Velkým problémem je svět.“

prince Sihanuka v březnu 1970 otevřelo nové indočínské bojiště. Američané podcenili sílu kambodžského nacionalismu. Také v Laosu vzrostla politicko-vojenská síla Vlastenecké fronty, která byla orientována na Hanoj.

Mezitím se v jižním Vietnamu zformovala „prozatímní revoluční vláda“, která na konci března 1972 otevřela tři nové válečné fronty – v demilitarizované zóně ve střední části země, v oblasti An-loc severně od Saigony a na Centrální vrchovině. Jihovietnamská armáda nebyla schopna efektivní obrany. Američané obnovili bombardování předměstí Hanoje, ale návrat k letecké válce nebyl řešením. V květnu 1972 proto Nixon formuloval nové návrhy na řešení krize – skončení války, propuštění zajatců, stažení vojsk, svobodné volby v jižním Vietnamu za účasti všech politických složek země, které ve svém celku otevřely prostor pro nadcházející jednání. Ostatně první neoficiální schůzku mezi Henrym Kissingerem a zástupcem Hanoje Xuan Thuyem zprostředko-

Válka v Indočíně oslabila roli Spojených států ve světovém dění. „Jsme na nesprávném místě a bojujeme v nesprávné válce.“ (Senátor Mike Mansfield).

val někdejší francouzský zmocněnec ve Vietnamu Jean Sainteny, v jehož pařížském bytě se oba diplomaté setkali. Zahájení obtížného a dlouhého dialogu bylo umožněno změnami politického klimatu v Pekingy, kde předchozí Kissingerovy návštěvy přispěly k vytvoření nové rovnováhy sil v trojúhelníku vztahů mezi Spojenými státy, Čínou a Sovětským svazem. Letní rozhovory v Paříži, kde se hlavním Kissingerovým partnerem stal vlivný Le Duc Tho, vytvořily předpoklady pro říjnovou shodu, kdy obě strany souhlasily s návrhem devítibodové dohody o zastavení palby, stažení amerických jednotek a mírovém sjednocení země. Po přechodnou dobu, tj. do vypsání všeobecných svobodných voleb, měly v jižním Vietnamu existovat obě vlády, tj. prozatímní revoluční vláda a legitimní vláda republiky, jež si měly uchovat i nadále své vnitřní a zahraniční funkce. Jihovietnamská vláda poměrně dlouho vzdorovala a říjnovou dohodu odmítala podepsat. Nakonec podlehl americkému tlaku a s navrženým textem souhlasila. Po dalších politických

peripetiích, včetně zcela zbytečného bombardování Hanoje, podepsali v Paříži dne 27. ledna 1973 ministři zahraničí Spojených států, Vietnamské demokratické republiky, prozatímní revoluční vlády Jihovietnamské republiky a Vietnamské republiky „Smlouvy o ukončení války a obnovení míru ve Vietnamu“. V březnu 1973 odešli z jižního Vietnamu poslední američtí vojáci, ale Severovietnamci zůstali a Vietkong obnovil boje. Nixonova administrativa prakticky obětovala svého jihovietnamského spojence. Agónie saigonského režimu prezidenta Thieu trvala dva roky. Závěrečná operace severovietnamské armády s kódovým označením „Ho Či Min“ skončila 30. dubna 1975 obsazením Saigonu. Komunisté se prosadili i v Laosu a v Kambodži se zmocnili vlády Rudí Khmerové, jejichž sociální experimenty spojené s genocidou vlastního obyvatelstva vyvolaly nový konflikt.

Válka v Indočíně stála Spojené státy 150 miliard dolarů a 57 tisíc životů amerických vojáků. Na poměrně dlouhou dobu rozdělila americkou společnost a tzv. vietnamský syndrom dlouhodobě paralyzoval zahraničně-politickou aktivitu Bílého domu. Vietkong ztratil více než jeden milión mužů a jihovietnamská armáda přes 100 tisíc vojáků.

Kubánci v Africe

Soumrak portugalské koloniální říše v Africe byl doprovázen vzájemnými konflikty soupeřících odbojových hnutí. V Angole zápasily o převzetí moci tři politická seskupení. Marxisticky orientované „Lidové hnutí za osvobození Angoly“ (MPLA), vedené Antoniem Agostinhem Netem; „Národní fronta za osvobození Angoly“ (FNLA) Holdena Roberta se opírala o bakonžské etnikum a usilovala o přízeň Spojených států, přičemž se od této vlivné organizace posléze odštěpil „Národní svaz za úplnou nezávislost Angoly“ (UNITA) ambiciózního dr. Jonase Savimbiho. Přes dohodu o spolupráci z portugalské Alvory z ledna 1975 a obdobný závazek z keňského Nakuru z června téhož roku propukla občanská válka „všech proti všem“. V zemi od jara 1975 působily i zpravodajské a instruktorské skupiny CIA a v červnu se Spojené státy rozhodly rozšířit tajné operace na podporu „FNLA“ a „UNITA“. Výbor Sněmovny reprezentantů uvolnil pro tyto aktivity 14 milionů dolarů. Přímá zainteresovanost Američanů v Angole – po zkušenostech války ve Vietnamu, aféře Watergate a odhalení podílu CIA na pádu Allendeho vlády v Chile – měla však mezi severoamerickou veřejností negativní ohlas a byla Senátem v listopadu 1975 velkou většinou hlasů odmítnuta. (Pro H. Kissingera bylo toto hlasování „projevem neschopnosti Kongresu čelit komunistické agresi“.)

Mezitím „MPLA“ svádělo bitvu o hlavní město Luandu. „FNLA“ kontrolovala severní oblasti a „UNITA“ vytvářela svou sféru vlivu na jihovýchodě země. Politické byro „MPLA“ převzalo 29. srpna 1975 politickou odpovědnost za připravovanou nezávislost a odmítlo předchozí ujednání o vytvoření koalice. „FNLA“ získala spojence v pravidelných jednotkách zairské armády a Savimbiho podpořila jihoafrická armáda, jejíž vojáci převzali kontrolu povodí strategicky významné řeky Kunene. Pretorijská vláda si od zásahu v Angole slibovala posílení své vojensko-politické role v jižním cípu Afriky. Agostinho Neto se obrátil se